ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 6, December 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.969

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 26.08.2020 Kabul Tarihi: 12.10.2020

Atıf Künyesi: Fuat Şancı, "Malatya'nın Aspuzu Bağlarında İki Yitik Bağ Evi", *History Studies*, 12/6, Aralık 2020, s. 3365-3398.

Malatya'nın Aspuzu Bağlarında İki Yitik Bağ Evi

Two Lost Vineyard Houses in Aspuzu Vineyards of Malatya, Turkey

Dr. Fuat Şancı

ORCID No: 0000-0002-5207-0436

Adıyaman Üniversitesi

Öz

Malatya'da Aşağıbağlar mahallesi Davutoğlu Çıkmazında yer alan yapılar bilinçsiz kentleşme sebebiyle günümüze ulaşmamıştır. Yağuplar ve Davut ağa Bağ evleri İslam şehrinin belirgin ögesi olan çıkmaz sokak içerisinde yer almaktaydılar. Yüksek avlu duvarlarının ardında birincisi iki katlı ikincisi tek katlı yapılar şeklinde ele alınmış olup her ikisi de iç sofalı evler planında inşa edilmişlerdi. Taş, kerpiç ve ahşabın inşa malzemesi olarak kullanıldığı yerel mimarinin bir parçası olan yapılarda dikkat çeken ahşap üzerine kalem işi süslemeleri ile Yağuplar bağ evi ön plana çıkmaktadır. Her iki yapıda görülen baklava motiflerinden oluşan mandalalar bir başka önemli noktadır. Yağuplar evinde görülen Aşı boyası olarak da adlandırılan kalem işi süslemelerde bitkisel süslemeler kullanılmış olup dikmelerin üst kısımlarına yerleştirilen hayat ağaçları bunlar içerisinde en dikkate değer süslemelerdir. Malatya'da bu teknikle ele alınan belgelenmiş tek örnek olmaları ile de önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Evi, Malatya evi, Bağ evi

Abstract

Buildings at the Davutoglu Dead End in the Asagibaglar neighborhood of Malatya, Turkey, have not reached the present day because of irresponsible urbanization. Yaguplar and Davut Aga Vineyard Houses were sitting at a dead end, a prominent element of Islamic cities. Behind the walls of their high courtyards, the first was built as a two-story building and the second as a one-story building, and both were built in a plan to have interior halls. The Yaguplar vineyard house stands out with its hand-painted decorations on wood, which are part of the local architecture where stones, mud-bricks and wood have been used as construction materials. Mandalas, consisting of baklava motifs seen in both buildings, are another major feature. Paintings portraying vegetations were used in hand-painted decorations, also known as ocher paints, seen in the Yaguplar house, and the trees of life placed on the upper parts of the pillars are the most remarkable decoration among them. They are also important in that they are the only documented examples built in Malatya using this technique.

Keywords: Turkish House, Malatya House, Vineyard House

1. Giriş

Deniz seviyesinden 910-950 m yükseklikteki bir ovaya kurulu olan şehrin ilk yerleşim yeri Cafer höyük daha sonra Aslantepe olmuş ve adı çivi yazılı metinlerde “Maldiya, Mildiyе, Melid, Melidi, Meliddu, Maldija, Malita, Melita, Melitene” şeklinde geçer .¹ Aslantepe höyüğünde bulunan MÖ 3300-3000 yıllarına tarihlenen kerpiç saray, bölgenin merkezi yönetimine şahitlik etmektedir.² Daha sonra Asur ve Urartu’lar arasında el değiştiren şehir Persler tarafından ele geçirilip Kapadokya satraplığına bağlanmıştır.³ Roma imparatoru Tiberius MÖ. 30 yılında şehri Roma topraklarına katmış imparatorluğunun ikiye bölünmesi üzerine Doğu Roma İmparatorluğu içinde kalmıştır.⁴ Bizans döneminde şehrin surları müstahkem hale getirilmiş ve uzun süre şehir Arap ve Bizanslılar arasında el değiştirmiş Hz. Ömer zamanında itibaren her iki ülke arasında avasım olarak kalmıştır.⁵ Emeviler döneminde Fırat’ın doğu kısmı feth edilerek Anadolu’nun güneyi Adana’ya kadar olan kısım Müslümanların merkezi olmuş ve Malatya Fırat havzasının merkezi olmuştur. ⁶ 873 yılında Basileios Fırat bölgesine doğru ilerleyerek Zapetra/Zibatra/Doğanşehir ve Samosata (Samsat)’ı ele geçirdi⁷. Malazgirt zaferine kadar Araplar ve Bizans arasındaki mücadeleye sahne olan Malatya Malazgirt zaferinden sonra Selçuklu hâkimiyetine girmiştir.⁸ Daha sonra Osmanlı Memlûkları mücadelesi alanı haline gelen Malatya Yavuz Selim’in Mercidabık zaferi ile Osmanlı egemenliğine girmiştir.⁹ Daha önce asıl yerleşim yeri Eski Malatya iken Evliya Çelebi’nin de bahsettiği Aspuzu¹⁰ bağlarına 1838 yılında, Hafız Mehmet Paşa’nın Eski Malatya’ya karargâh kurması üzerine şehir halkı bugünkü Malatya’ya taşınmıştır.¹¹ Bu tarihten sonra Malatya şehri gelişimini Aspuzu bağlarının olduğu bu alanda sürdürmüştür. Cihannüma’da, “Malatya”, diye anılan yer bugünkü Battalgazi İlçesi, “Asbuzu” diye anılan yerde bugünkü Malatya’dır¹². Ayrıca 24 Mart 1838 tarihinde Malatya/Asbuzu’yu ziyaret eden Moltke’nin anlatımlarına göre; “...Bu görülmedik yer.../... Malatya yazın boştur. Herkes Asbuzu’ya göçer. Burası 5000 evden meydana gelme bir köydür ve kiraz, elma, ceviz, incir ağaçlardan iki saat boyunca bir ormanın içine gömülmüştür...” şeklinde ki anlatımı¹³ Asbuzu’nun durumunu belirtmesi bakımından önemlidir.

¹ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, 226.

² Göknur Göğebakan, “Malatya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C27, TDV Yayınları, Ankara 2003, s.468-473.; Sebahattin Aladağ, *Malatya Eski Çağ Tarihi*, Malatya Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2016, s.15; Recep Özman, “En Eski Çağlardan Müslümanların Fethine Kadar Malatya”, *III. Uluslararası Kervansaray Buluşması “Melita’dan Battalgazi’ye Tarih-Arkeoloji-Kültür-Sanat Günleri* 17-27 Eylül 2010, (Editör Mehmet Karagöz-H. Fazıl Ercan), Battalgazi 2010, s. 109

³ Recep Özman, age, 111; Murat Sezgin, *İlhanlılar – Eratnalılar- Memlûklar Dönemi Malatya (1295-1401)*, Malatya Kitaplığı, İstanbul 2017, s.20

⁴ Murat Sezgin, age, s.20.; Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö. 27-M.S. 395)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1985, 74-76.

⁵ Süleyman Yapıcı, *Osmanlı vilayet Salnamelerinde Malatya (1869-1908)*, Malatya Kitaplığı, İstanbul 2014, s.26.

⁶ Süleyman Yapıcı, age., s.27

⁷ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1986, 221.

⁸ Süleyman Yapıcı, age, s.27

⁹ İsmail Yiğit, *Memlûklular*” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.29, TDV yayınları, İstanbul 2004, s.93; Enver Çakar, “XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyliği’nin İdarî Taksimatı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, Sayfa: 351-374, Elâzığ 2003, s.355; Ünal Taşkın, *Osmanlı İdaresinde Safed (1516-1600)*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Tarih Şubesi Yayınları, Elâzığ 2011, s.38

¹⁰ Evliyaçelebi, *Seyahatname*, Çev. Z. Danişman, C.III-IV, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1986, s.426

¹¹ Besim Darkot, “Malatya”, *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, C.VII, İstanbul 1977, s.230 (225-232).; Adnan Işık, *Malatya (Adıyaman (Hısn-ı Mansur), Akçadağ, Arabkir, Besni, Darende, Doğanşehir, Eski Malatya (Battalgazi), Hekimhan, Kahta, Pütürge, Yeşilyurt) (1830-1839)*, Kurtiş Mat., İstanbul, 1998, 346.

¹² Işık, age 1998, 17.

¹³ Işık, age. 1998, 59.

Türk İslam şehrini oluşturan anıtsal yapıların yanı sıra şehre karakter kazandıran diğer unsurlardan biride evlerdir. Evler şekillenmesinde bölgenin fiziksel yapısının yanı sıra yöre insanının gelenekleri kültürel değerleri, inançları ve ekonomik koşulları da etkin roller oynamıştır. Doğan Kuban bunları gözeterek Anadolu'daki ev yapılarının oluşumunu sekiz guruba ayırmıştır¹⁴. Bunların hepsinde doğal şartlar ve kültürel değerlerin etkinliği dikkate alınmıştır. Anadolu'da Türk evi tipolojisi sofasız, dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı olarak tasnif edilmiştir¹⁵. Türk evleri Avlusu, sofası, eyvanı, odası köşkü, sekisi ve ışıkları ile kendi yaşam biçimine göre şekillenmişlerdir.

2. Katalog

2.1.Yağuplar (Yakuplar) Bağ Evi

Malatya'nın Aşağı Banazı, şimdiki adıyla Aşağıbağlar mahallesi Davutoğlu çıkmazında bulunan Yağuplar bağ evi istiridye kabuğuna gizlenmiş bir inci tanesi gibi meyve bahçelerinin içerisinde saklı kalmış bugüne kadar fark edilememiş bir güzellik iken günümüzdeki bilinçsiz kentleşme neticesinde ortadan kaldırılmıştır (Resim 1,2). Günümüze ulaşmayan bu yapıyı 2000 yılı haziran ayı içerisinde inceleme imkânı bulmuştuk.

Söz konusu eserler 1993- 2008 yılları arasında bir çok kez incelenmiş olup çeşitli nedenlerle yazıya dökülememiştir.

Türk İslam şehirciliğinin en belirgin ögesi olan çıkmaz sokak içerisinde gözden ırak kalan bu yapı daha önce tanıtılmamış ve tescili yapılmamıştır. Çevresinin yeni imara açılmış olması ile varlığı tehdit altına giren Mustafa Akdağ'a ait Yağuplar (Yakuplar) bağ evi mimarisi ve içerisindeki aşı boyasıyla yapılmış süslemeleri ile dikkat çekmekteydi.

Yeşilyurt caddesinden ayrılan çıkmaz sokağın, iki yanında yer alan bahçelerdeki ağaçların arasından geçilerek alt kısımda bulunan, hanelere ulaşılır. Söz konusu bağ evi de burada bulunan evler içerisinde en zengin süslemelere sahip olanıydı (Resim 3,4)

Yapı revak direklerinin üzerinde, yalancı bir başlık şeklinde ele alınmış kısımda, üstte sene ve bir hayat ağacının iki yanına H. 1309 (M. 1891) tarihi, Arap harfleri ile yazılmıştır (Resim 5). Yaklaşık yüz yirmi yıllık bu yapı bahçeler arasındadır. Bir avlu içerisinde bulunan yapının orijinalde üst örtüsü toprak dam iken 1980'lerde çatıyla örtülmüştür.¹⁶(Resim 1, 6).

Bağ evi, güneyden geçen çıkmaz sokaktan 40 cm (bir anaç) kalınlığında yüksek bir avlu duvarı ile ayrılmıştır. Avluya bu duvardan açılan çift kanatlı ahşap cümle kapısı ile girilirdi (Resim 3). Giriş kapısının hemen doğusunda arıktan beslenen küçük bir havuz güney batısında ise bir hela bulunmaktaydı. Güney doğu köşede tandır örtmesi olarak adlandırılan tandır ekmeği pişirilen üzeri ahşap örtü ile örtülü alan sonradan kapalı bir mekâna dönüştürülmüş, onun kuzeye doğru devam eden uzantısında eyvan olarak kullanılan bölüm bulunmaktaydı. Bu bölümün ahşap üst örtüsü iki yanda avlu duvarlarına diğer yönlerde ise ahşap direklere (dikme) bindirilmişti (Resim 7).

¹⁴ Doğan Kuban, *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, Arkeoloji ve sanat yayınları, İstanbul 1982, s.196,197.; Ayrıca, Orta Sofalı, Haç Biçimli Sofalar ve Saray Geleneği- Köşk ve Ev Tipi şeklinde de farklı bir sınıflandırma önermektedir. Doğan Kuban, *Türk Ahşap Konut Mimarisi 17-19 Yüzyıllar*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2017, 73-95.

¹⁵ Sedat Hakkı Eldem, *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1954, s.24 vd.

¹⁶ 2008 yılında yapılan görüşmede ev sahibi Mustafa Akdağ'ın oğlu Hamza Akdağ tarafından belirtilmiştir.

Avlu duvarından doğuya doğru taşırılmış muhdes ahır ve samanlık kuzey doğu köşede yer almaktaydı. Kuzey doğuda ahırın önünde bulunan koridor dış avluya geçit veren kapıyla sonlanmaktaydı (Resim 1,8 Plan 1)

Önünde revakları (Köşk) bulunan iki katlı bağ evi avlunun kuzey batı köşesine yerleştirilmişti. Evin alt katında meyve deposu (meyve damı) mutfak ve kiler üst katında ise sofa ve iki oda bulunmaktaydı. Alt katta günümüzde farklı amaçlarla kullanılan bölümlerden meyve deposu orijinalde ahır olarak yapılmış yanında ise samanlık olan kısım sonradan kiler olarak kullanılmaktaydı. Mutfak kısmı ise meyve deposunun önüne sonradan eklenmiştir. Bu bölümün önünde üst kata çıkan merdivenler (Ayakcak) yer almaktaydı (Plan 1, Resim 8).

İki katlı revak evin güney cephesi boyunca uzanmakta olup alt katta iki yanda duvarlara bindirilmiş ahşap örtü ile örtülüydü. Üst kata çıkan merdivenler (ayakcak) dış avluya geçiş sağlayan koridor ile avlunun kesiştiği güney doğu köşeden başlar ve üst kattaki barınma alanlarına geçit veren kapının önüne çıkardı (Resim 8). Üst kat revakı (Köşk) ahşap direklerle (dikme) binen güney yönde boydan boya uzanan ana taşıyıcı giriş ve bunun üzerine binen güney kuzey doğrultusunda uzatılmış direk ve tahta kaplamalardan oluşuyordu (Resim 8, 9). Giriş batı yönde duvarlara binerken direkler ise kuzey yönde duvarlara güney yönde giriş üzerine binmekteydi. Kaplama tahtaları da girişle aynı yöne doğu batı doğrultusunda uzatılmıştı. Kaplama tahtalarının arası toprak dökülmesin diye şişe denilen ince çıtalarla kapatılmış ve bunların üzeri kalem işleri ile süslenmişti (Resim 10). Revağın batı duvarında bir yüklüğe (örtülük) yer verilmişti (Resim 9). Birinci kat revakının giriş ve tavanları süslemeye alan edilmişti (Resim 9, 10).

Alt katın taşıyıcı duvarları iki anaç bir kuzu tabir olunan 100 cm kalınlığında kerpiçten yapılırken, üst katın taşıyıcı dış duvarları iki anaç olarak adlandırılan 80 cm kalınlığında¹⁷ daha ince tutulmuş olup bölme duvarları ise dolgu duvar (Hımsı) (20 cm) olarak ele alınarak alt katın duvarlarına binen yük hafifletilmişti.¹⁸ Ayrıca bu daralma üst örtünün yerleştirilebilmesi için bir alan kazanma zorunluluğundan kaynaklanıyor olmalıydı.

Üst katta yapının ana eksenini üzerinde güney cepheden açılan çift kanatlı kapı ile bir sofaya geçilirdi. Sofanın güney doğu ve güney batı uçlarından açılan kapılarla iki yanında bulunan odalara geçiş sağlanmıştı. Sofanın kuzey duvarında üstlük iki mazgal pencere ve bunların arasına yerleştirilmiş olan ocak sonraki dönemlerde kaldırılmıştı. Ayrıca sofanın batı duvarında bir dolaba yer verilmişti (Resim 11,12 Plan 2). Sofanın üst örtüsünde de revaktaki sistem kullanılmış olup burada çıtakari tekniğinde baklavalardan oluşturduğu haçvari bir süsleme bulunmaktaydı. Çıtakardan oluşturulan baklava motifleri renkli kalem işleri ile dekore edilmiştir (Resim 13)

Sofanın batısındaki oda, baş oda olup burası ortadan bir girişle bölünmüş olup bu tür genişletilmiş odalara iki mavna oda denilmektedir (Resim 14). Burada da bir davlumbazlı ocak bulunurken diğeri gibi günümüze ulaşamamıştı. Oda'nın kuzey cephesinde bulunan ocağın üst seviyesinde mazgal pencereye yer verilmişti (Plan 2). Ocağın doğusunda kapatılmış olan bir niş (taka) yer almaktaydı. Bu mekân ahşap direkler ve baklava dilimli şebekelerle zeminden yükseltilmiş bir seki şeklinde ele alınmıştı (Resim 15). Batı duvarında bulunan iki dolabın üst kısmında birer mazgal pencereye yer verilmişti. Bu dolapların üst kısmında dışa açılan gözlerin

¹⁷ 2019 yılında yapılan görüşmelerde ; Bu kelime ve inşa malzemeleri odalarla ilgili terim ve bilgiler yerel inşaat ustası İsmet Gülşen (1936) ve oğulları Cemal (1962) ve Kamil Gülşen'den (1970) alınmıştır.

¹⁸ Kerpiç kalıpları, anaç ve kuzu olarak iki parçadan oluşur ve duvar kalınlıkları bunun üzerinden belirlenir. İki anaç bir kuzu yaklaşık 1 m. kalınlığa, bir anaç bir kuzu 60 cm. kalınlığa anaç 40 cm, kuzu 20 cm ye eşittir. Anaç 40x40x10 Kuzu 40x20x10 şeklindedir. Kerpiç yapımında kullanılan çamur, toprak, saman, tuz ve su ihtiva eder.

ajurlu ahşap süslemeleri tahrip olmuştu. Batı duvardaki dolapların üst kısmında boydan boya ahşap bir raf uzanmaktaydı (Resim 16).

Zeminden biraz yüksek tutulan bu sekinin doğu tarafı parmaklıklarla sınırlandırılmıştı. Seki üstü bölümün kuzey duvarında büyük niş yüklük (örtülük) olarak düzenlenmişti (Resim 15). Odanın güney cephesi dikdörtgen çerçeveli pencerelerle donatılmış olup, bu pencerelerin üst seviyesinde evin fazla malzemelerinin yanı sıra çerez diye adlandırılacak yiyeceklerin saklandığı musandere (asmakat) boydan boya uzanmaktadır (Resim 14).

Bu odanın üst örtüsünde revakta olduğu gibi ahşap süslemeler görülmekteyken ondan farklı olarak burada sofada olduğu gibi merkezdeki baklava motifinin dört uçuna eklenmiş, dört baklava motifinden oluşan, dört yönü gösteren mandala şeklinde bir süsleme bulunmasıydı (Resim 17).¹⁹

Sofanın doğusunda yer alan oda kuzeydeki mazgal pencereler ile doğu ve batı yöne açılan dikdörtgen çerçeveli pencerelerle aydınlatılmıştı. Bu oda da diğerlerinde olduğu gibi ahşap tavanlı bir örtüye sahip olup burada ocağın olmaması sebebi ile süslemeler temiz kalmış, çitalardan oluşan baklavalarda mavi, kırmızı, renklerin kullanıldığı bitki yaprakları ince sular şeklinde ele alınmıştı (Resim 19).

Yapıda asıl yoğun süsleme üst kattaki revakta karşımıza çıkmaktaydı. Revakları taşıyan kiriş ve dikmelerin birleştiği kısımlarda pahlama ve girintiler yapılarak bu kısımlara başlık izlenimi vermeye çalışılmıştı. Ayrıca bu izlenimi güçlendirmek için dikey gelişim gösteren bir tezyinat uygulanmıştı (Resim 19). Batıdan doğuya doğru birinci başlık süslemesi bir kökten çıkan ve iki yana sarmal yapan dallar ve bunun üzerinde daha küçük sarmallar yapan dallardan oluşan bir ağaç motifi işlenmişti. Ağaç motifi kahve rengi tonda olup kontürleri lacivert renkteydi. Alttaki sarmal dalların kökle birleştiği noktadan çıkan lacivert renkli S kıvrımları arasına iki yanda aynı renkte birer yıldız motifi yerleştirilmişti. Hayat ağacının üst kısmına doğru iki yandan yönlendirilmiş karşılıklı yaprak sıralarından oluşan birer dal motifi ne yer verilmişti. Hayat ağacı ve bu iki yandan gelen dal motifleri bu alanda dikey gelişimi güçlendirilmekteydi (Resim 20).

Aynı yönden ikinci başlık kitabelik olarak da kullanılmıştı. Burada da diğerinde olduğu gibi başlık izlenimi uyandırmak için kiriş üzerinde yontmalar uygulanmıştı. Bu kısımda mavi zemin üzerine bir kökten çıkan iki kademeli sarmallarla bir ağaç motifi oluşturulmuştu. Ağaç motifinin konturları lacivert renkte zemin ise ahşabın doğal renginde verilmişti. Ağacın üst kısmında Arapça sene, alt kısımda sol yana 13 sağ yana ise 09 rakamları ile inşa tarihi yazılmıştı. Yazı ve rakamların şekillendirilmesinde de hayat ağacındaki renkler uygulanmıştı. Bunların üzerinde direklerin bindiği ikinci kiriş bulunmaktaydı (Resim 21).

Bu ikinci kirişin dışa bakan güney yüzeyi sekiz yapraklı çiçek motifleri ve bunları birbirine bağlayan yapraklardan oluşmaktaydı. Çiçek motifinde kıvrık çizgiler ve tonlamalı renklerle derinlik algısı da yaratılmıştı (Resim 22,23). Aynı süslemeye revağın iç kısmına bakan yüzeylerinde de yer verilmişti (Resim ,24).

İkinci başlıktan doğuya devam eden bordürde lacivert S kıvrımları içerisine yerleştirilmiş mavi renkli çiçek motiflerinden üstekiler kıvrıma bağlanmış beş yaprak şeklinde alttakiler ise zemine oturtulmuştu. Böylece hepsi yukarıya bakmakta olup aralarda beyaz ve lacivert gölgelemelerle de motifi öne çıkarmaya çalışmışlardı. Aynı süsleme birinci direktten sonra da batıya doğru uzanan bordürde de uygulanmıştı (Resim 25)

¹⁹ Emel Esin, “ ‘‘Muyanlık’’ Uygur ‘‘Buyan’’ Yapılarından (Vihara) Hakanlı Muyanlığına (Rıbat) ve Selçuklu Han ile Medresesine Gelişme’’, *Malazgirt Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara,1993, s. 77. (76-102)

İkinci direktan doğruya doğru devam eden üst üste getirilmiş üç paralel S kıvrımı kirişin pahlı yüzeyini süslemekteydi. Beyaz kıvrımlar üzerine lacivert dokunuşlarla renklendirmeler yapılmıştı (Bunlar yaprak olarak değerlendirilebilir). Aynı bölgede alta bakan yüzeyde dıştan ve içten lacivert renkli konturlarla sınırlandırılmış beyaz renkli baklava motifli bordürde baklavalara içerisine kol sayıları değişen yıldız motifleri yerleştirilmişti (Resim 25).

İkinci direk(dikme) ile birinci ayak arasındaki alanın alta bakan yüzeyinde mavi zemin üzerinde eğimli yerleştirilmiş yaprak motifleri arasına çarkı felekler yerleştirilmiştir. Beyaz renkli çarkı felekler siyah konturlara sahip olup orta kısmında siyah renkli küçük rozetler bulunmaktaydı (Resim 26).

En dikkati çeken süslemelerden biri de birinci direk ile batı duvarı arasında kalan kısımda görülmekteydi. Burada batıya yönelmiş şekilde bir sümbül veya saz işlenmişti. Mavi zemin üzerine beyaz renk ile tek gövde üzerinde iki yanda sarmallar oluşturan dallar ve gövdeden çıkan yapraklardan oluşan çiçek kısmı en üstte verilmişti. Üstteki iki sarmal dalın arasında beş dilimli yaprak şeklinde çiçek kısmı verilmiştir. Burada bir üsluplaştırmaya gidilmiş olduğu görülmektedir (Resim 27).

Bunun ters istikametinde yani duvardan dikmeye doğru yerleştirilmiş bir başka çiçek motifi daha bulunmaktadır. Çiçek motifi sekiz dilimli bir yaprak ve etrafında siyah konturlu yapraklardan oluşmakta, çiçeğin ana rengi kırmızı olarak ele alınmıştır (Resim 27).

Kirişin içe bakan yüzeyindeki dekorasyonda S kıvrımlar oluşturacak şekilde eğimli yapraklar arasına sekiz yapraklı gülbezekler yerleştirilmişti. Gülbezeklerde kahverengi ağırlıklı kullanılan renk olurken düzensiz şekilde aralara ağırlıklı olarak beyaz rengin hâkim olduğu gülbezekler de serpiştirilmişti. (Resim 23,24,26). Direklerin arasında kalan yüzeyler mavi kırmızı ve kahverenginin tonları ile boyanmıştır (Resim 26). Kirişin pahlı köşesinin revak içerisine bakan yüzeyinde yine S kıvrımlar içerisine beyaz renkli motifler yerleştirilmişti (Resim 23). Bunlarda belli bir kompozisyon birliğinden söz etmek mümkün görünmese de sanatçıda var olan yoğun bir dekorasyon arzusu hissedilmekteydi.

Sofa ve iki odada görülen tavan süslemelerinde dikkat çeken unsur merkeze yerleştirilen bir baklava motif ve bunun dört ucuna yerleştirilmiş aynı ebattaki dört baklava motif ile oluşturulan mandala motifleriydi. Tavan tahtası üzerine ince çitaların (şişe) aplike edilmesi ile oluşturulan bu baklava motifleri aralarında bir boşluk bir çıta şeklinde iç içe ikişer baklavadan oluşmaktadır. Bu baklava motifleri ortadan bir çıta ile ikiye bölünmüş gibi olsa da bunlar aslında tavan tahtalarının arasını kapatan çitalardı. Bunlar tüm tavanda uygulandığı için mandala motifine ait bir ayrıntı olarak değerlendirilmemelidir. Yani burada baklava motiflerinin ikiye bölündüğü veya yarım baklavalara şeklindeki bir yaklaşımın doğru olmayacağı kanaatindeyiz (Resim 13,17,18).

Kalem işi süslemelerin dışında batıdaki odanın kirişi üzerinde oyma tekniğinde yapılmış baklava, haçvari bir motif ve iki üçgenden oluşan fiyonk motifleri dikkat çekmekteydi (Resim 14).

Ayrıca üst katın çift kanatlı kapı süslemelerinde, kapı kanatları üçerden altı dikdörtgen panoya bölünmüş ve içlerine baklava motifleri yerleştirilmişti. Bunların her birinin merkezine birer gülbezek yerleştirilmişti.

Ahşap direklerin, bu renkli tavan ve kapı kanatlarındaki süslemelere, dışa taşan uçlarının yontularak şekillendirilmesi ile katıldığı görülmekteydi.

2. 1.2. Davut Ağa (Davutoğlu) Bağ Evi

Malatya Aşağı bağlar Mahallesi Davutoğlu çıkmazında yer alan bu yapı da çarpık kentleşme neticesinde günümüze ulaşamayan bu yapıyı 2000 ve yılı haziran ayında inceleme imkanı bulmuştuk. (Resim 1,2). Muhammed Tahir ve Hacı Doğan kardeşlere ait Davut Ağa bağ evinin, Yağuplar (Yakuplar) bağ evinin süsleme ve plan özelliklerinden hareketle 19. Yüz yıl sonu 20. yüz yıl ilk çeyreğinde inşa edilmiş olabileceğini söyleyebiliriz.

Sokağın batısında yer alan ev batı cephesi yüksek tutulmuş üzeri oluklu kiremitle örtülmüş ve bir avlu duvarı ile sokaktan ayrılmıştı. (Resim 4). Çift kanatlı bir kapıdan girilen avluda, girişin hemen kuzeyinde arıktan gelen su ile beslenen küçük bir havuz bulunmaktaydı (Resim 28). Geniş avlunun güney, batı ve kısmen kuzeyi yüksek avlu duvarları ile çevriliydi. Tek kattan oluşan ev avlunun kuzey doğu köşesine yerleştirilmişti (Plan 3).

Tek katlı binanın 1m (iki anaç bir kuzu) genişliğindeki dış duvarları, zemin seviyesinden 60 cm yüksekliğe kadar taş bunun üzerinde ise kerpiç malzemeye örülmüştü (Resim 29). İç duvarlar dolgu duvar²⁰ şeklinde yapılmıştı. Ahşap tavan örtü dört eğimli çatı ile örtülürken çatının güney cephesi açık bırakıldığından bu kısım bir revak görünümü kazanmış ve buraya bir seyirlik yerleştirilmişti (Resim 30)

Yapı plan itibarı ile iç sofalı evler plan tipindedir. Girişin sağ ve solunda seki şeklinde yükseltilmiş revaklar (Köşk) güney cepheyi belirlemektedir (Resim 30 Plan 3) Ahşap örtülü revakların üst örtüsü üç yandan duvarlar bir yanda ahşap direklerin(dikme) taşıdığı kirişe oturmaktaydı (Resim 30). Revağın batı cephesindeki duvar yüzeyinde bir ocak, ocağın iki yanında nişlere (Taka) yer verilmiştir (Resim 31,32). Revağın ön kısmında ahşap korkuluklara (Parmaklık) yer verilmiş ve eyvan olarak düzenlenmişti²¹. Zeminden yüksek tutulmuş olan giriş kapısına dairesel basamaklarla ulaşılmaktaydı (Resim 33).

İç mekâna (sofa) geçit veren çift kanatlı kapının iki yanına yuvarlak kemerli iki pencere ayrıca giriş kapısının üzerinde oval demir şebekeli bir pencere yerleştirilmişti. Sofa bölümünün iki yanına ard arda sıralanmış üçerden altı mekân bulunmaktaydı (Plan 3). Bu mekanların sofaya açılan altı kapı ve iki penceresinden, üç kapı bir penceresi batı yönde, üç kapı bir penceresi de doğu yönde yer almaktaydı (Resim 34,35 Plan 3). Batı ve doğuda bulunan ilk odalar pencerelerle sofa ve revağa açılırken diğer odaların yüksek seviyedeki mazgal pencerelerinin dışında açıklığı bulunmaz. Bu odalar kışlık oda kiler ve ambar (buğday deposu) olarak kullanılmaktaydı.

Sofanın kuzey cephesinde, merdivenlerle çıkılan korkuluklar ve ikiz kemerle sınırlandırılmış, alt kısmında yine kapı olacak konulan mekanlar oluşan taht-ı bek yerleştirilmişti (Resim 34). Batıda bulunan oda revaklara demir şebekeli üç pencere ile açılırken ikinci ziyaretimizde yıkılmış vaziyetteydi (Resim 31,32). Giriş kapısı sofanın batısında bulunmakta ve hemen girişin yanında kuzey duvarda tahrip olmuş bir yüklük bulunmaktadır. Batı duvarında ise bir dolap ve ocak nişi bulunmaktaydı (Resim 32,36).

Yapının iç kısmında süslemeyle karşılaşmasak da revakların üst örtüsünü oluşturan ahşap tavanda ince çıtalarla (şişe) oluşturulan baklava motifleri dört ana yönü gösteren mandala oluşturmaktaydı. Baklava motifleri lacivert ve koyu kahverengi çıtaların ardışık dizilmesi ile elde edilmişti. Boş alanlarda kaplama tahtaların arasını kapamak için kullanılan çıtalara (şişe) ve direk aralarına lacivert renk uygulanmıştı (Resim 37). Direklerin bindiği duvar yüzeyindeki

²⁰ Ahşap iskeletin içi kerpiç parçaları ile doldurulup yüzeyinin çamur sıva ile kaplanması ile elde edilen taşıyıcı özelliği bulunmayan bölme duvarı.

²¹ Üç yanı ve üzeri kapalı yazlık mekân olup yörede eyvanlar içerisinde ocak nişlerine de yer verilen yazın yemek pişirile bilinen, oturlan ve yatılan mekân anlamında kullanılır.

pervazlarda ard arda gelen oyma baklava motifleri uygulanmış ve böylece renkli ve hareketli bir üst örtü elde edilmişti.

Batı yönde bulunan mekân hizmetlilerin yaşam alanı olup bu bölüm tek odadan oluşmaktaydı. Bu oda da revaklara üç pencere ile açılmaktaydı. Buradaki revakların üst örtüsünde de mandala motifi dışında aynı süslemeler görülmekteydi (Resim 38 Plan 3).

Avlu düzeni bakımsızlık sebebi ile bozulmuş olsa da bu avluda da tandır örtmesi iş ocakları ahır gibi birimler avlunun batı kısmında yer alıyor olmalıydı. Bu ocaklardan biri batı cephesinde bulunmakta ve batıdaki birinci odanın ocak nişinin hemen arkasında yapılmış olup aynı baca iki cephedeki ocaklarca ortak kullanılacak şekilde düzenlenmişti (Resim 29).

Yapıda süslemeler ahşap kapı, giriş ve tavanda karşımıza çıkmaktaydı. Revakın giriş bölümü üzerinde oluşturulan mandala motifi baklava motiflerinin dört ucuna yerleştirilmesi ile elde edilmişti. Çıtakari tekniğinde yapılan baklava motiflerinin uç kısımlardakiler yarım bırakılmak sureti ile Türk sanatında gördüğümüz sonsuzluk ilkesi uygulanmıştı. Ayrıca Davut Ağa bağ evinde tavan döşemelerinin arasını kapatmak için kullanılan çıtaların yüzeyi (şişe) ve direkler arasında kalan yüzeyler mavi boya ile renklendirilmişti (Resim 37). Hemen bunların altına oyma tekniğinde yapılmış ve uc uca eklenmiş baklava motiflerinden oluşan bir süsleme kuşağına yerleştirilmişti Çıtaların (Şişe) arasındaki tahta döşemeler üzerinde de uc uca eklenmiş baklavalara yer verilmişti (Resim 37).

Diğer süsleme grubu kapı kanatlarında görülmektedir. Kapı kanatları üç ana panoya bölünürken ortadaki büyük pano içerisine bir baklava motifi, merkeze de bir gülbezek yerleştirilmişti. Bunun alt ve üstünde yer alan dik panolar kendi içinde ikiye bölünmüş pano halinde düzenlenmişti Dik panoların içerisine ortada tam uçlarda yarım baklava motifleri, tam baklava motiflerinin merkezine de birer gülbezek yerleştirilmişti. Alt ve üstte yatay dar panolar dikey panolarla aynı şekilde ele alınmıştı (Resim 33).

Kirişin orta kısmında aşağı bakan yüzüne oyma tekniğinde iç içe yerleştirilmiş iki kademededen oluşan bir rozetin iki tarafına aynı rozetlerin 4/1'i şeklinde rozet yerleştirilmişti (Resim 39)

3. Değerlendirme ve Karşılaştırma

3.1. Plan Özellikleri

Türk evleri çalışmasında S. Hakkı Eldem yaptığı Türk Evi tipolojisinde sofasız, iç sofalı, dış sofalı ve orta sofalı olmak üzere dört grup oluşturmuştur.²² İncelediğimiz her iki yapı da plan olarak iç sofalı Türk Evi tipolojisinde ele alınmıştır. Her iki yapı da odaların sofaya açılması, önünde revakların bulunuyor oluşu ile benzerlik gösterse de Yağuplar bağ evi iki katlı iki odalı iken Davut Ağa bağ evi tek katlı ve oda sayısının fazla olması ile birbirinden farklılık gösterirler. İç sofalı evlere Ankara, İstanbul, İzmit, Kastamonu, Konya, Safranbolu, Tire, Tokat, gibi merkezlerde rastlanıldığı bilinmektedir.²³ Malatya Yeşilyurt'ta bulunan Mustafa İnankul ve Mustafa Özabacı evleri bir avlu içerisinde önlerinde revaklarının bulunuşu ve iç sofalı ev tipinde olmaları ile konumuz olan yapılarla benzeşirken cumbalı oluşları ile Yağuplar ve Davut Ağa bağ evlerinden ayrılırlar. Bunlarda hayat (ön avlu) bulunurken iş ocaklarının bulunduğu araka avluya yer verilmemiştir. Bunlar şehir, kasaba hayatına göre düzenlenmişken konumuz olan Yağuplar ve Davut Ağa bağ evleri daha ziyade yaz mevsiminde kullanılacak ve tarımsal üretime dayalı bir yaşam şekline göre düzenlenmiştir. Yine de Davut Ağa Bağ evinde kapalı mekân sayılarındaki fazlalık buranın kasaba hayatı için düzenlendiğine işaret etmektedir (Plan 1, 2).

²² Sedat Hakkı Eldem, *age*, s.91; Doğan Demirci, *Isparta Evleri*, Sistem Ofset Basım Yayımları, Isparta 2010, s.65

²³ Rüstem Bozer, *Kula Evleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 50

Davut Ağa konağı taht-ı bek bölümü ile apayrı bir düzenleme sergilerken kapı üzerindeki oval pencereler ile diğer Malatya evlerinden Emine Turfanda eviyle (1930-40) benzeşir.²⁴ Bu uygulama yapıyı 1920'li yıllara yaklaştıran bir özelliktir. Bu benzerlik Davut Ağa bağ evinin 1915 -1920'li yıllarda inşa edilmiş olabileceğini göstermektedir. Ayrıca girişin iki yanındaki yuvarlak kemerli pencereler de yine Emine Turfanda evindeki pencereler gibi yuvarlak kemerli olduğundan yapının inşa tarihini geç örneklerle yaklaştırmaktadır. Davut Ağa Bağ evinin 1930'lardan önce olduğuna delalet eden özelliği ise bir cumbasının bulunmayışıdır. Kanaatimizce geleneksel Malatya evlerinden, İstanbul gibi batı bölgelerinde gelişen mimarinin erken etkileri Davut Ağa bağ evinde görülmeye başlamış olmalıdır. Ayrıca Malatya evlerinde cumbayla dış mekâna açılma anlayışı 1930'lu yıllarda inşa edilen evlerle ortaya çıkmaktadır. Davut Ağa ve Yağuplar bağ evinde (1891) cumba unsuru görülmemektedir. Bu özellik ve tavan süslemeleri yapıyı erken tarihli yani 1920 veya daha öncesine çeken özelliklerdir.

3.2. Evlerin Birimleri

Yağuplar evinde odada bulunan çıtakarı²⁵ tekniğinde ele alınan baklava motiflerinin şekillendirdiği mandala, Davut Ağa bağ evinde revakta ve girişin bulunduğu alanda yer almaktadır. Ayrıca Yağuplar evindeki kalem işi süslemelere sahip başka bir örneği Mücelli Caddesi 41 nolu Yaşar Söylemez'in evinde de görmekteyiz.²⁶ Çıtakarı tekniğinde yapılan baklava motifleri de bu evde revaklarda bulunmaktadır (Resim 29,30). Bu evin de inşa tarihi Yağuplar Bağ evi gibi 19. Yüzyılın sonları olmalıdır.

Bu bağ evi şehir merkezinde bulunan evlerden farklı olarak sokağa avludan açılan bir kapı ile bağlanan ön avlusunun (Hayat) yanında ikinci bir dış avlu, arka avlu gibi isimlerle anılan işliğin bulunmasıdır. Dış avlu kaldırılan mahsulün işlendiği alan olması yanında asıl bahçelere geçit veren alandır. Malatya'da 20. yüzyılın başlarından itibaren gelişen konut mimarisi başkent etkili bir mimari anlayıştır. Malatya'nın Beş Konaklar bölgesindeki ev gurubunda gördüğümüz cumbaları Yağuplar, Davut Ağa ve Yaşar söylemez bağ evlerinde görmekteyiz. Bu özellikler bağ evleri ile şehir konutları arasındaki belirgin farklardır.

Avlular evin sokakla ilişkisini duvarında açılmış olan çift kanatlı kapılarla sağlarken yüksek avlu duvarları ile de istenen mahremiyet sağlanmış olur. Avlu veya hayat olarak adlandırılan alan bir yaşam ve çalışma alanıdır. Tarıma dayalı bir toplumda kadına düşen iş yükü azımsanmayacak bir miktardır. İşte kadınların önemseyen bu toplumun gelenek inanç ekonomik yapıları evlerde olduğu gibi avluların biçimlenişinde de etkin bir rol oynamaktadır²⁷. Bu sebepten avlular kadınların iş alanında ihtiyaç duyacakları elamanları barındıracak şekilde düzenlenmiştir. Günlük yemek pişirmek için ocaklar, çamaşır yıkayacağı alan ve su kaynakları gölgelikli alanlar ekmek pişirmek için ihtiyaç duyduğu tandır (Resim 40), ocak veya fırınlar geleneklerine uygun olacak şekilde avluyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca büyük işler diye tabir etmemizin uygun olacağı bulgur, pekmez, pestil gibi kışlık ihtiyaca veya ekonomik gelir getirecek işler için ön avlunun dışında büyük alanlara ihtiyaç duyulduğundan iş ocaklarının bulunduğu işlikler veya arka avlular oluşturulmuştur. Yağuplar ve Davut Ağa bağ evlerinde avlular bu ihtiyaca cevap verecek şekilde düzenlenmiştir. Bu uygulamalar aynı sokakta bulunan Hacı Muhammet Bayazıt ve Ali Osman Bayazıt evlerinde de görülmekteydi (Resim 41).

²⁴ *Malatya Envanteri*, Malatya il Kültür Müdürlüğü yayınları, Malatya, 2014, s.95

²⁵ Rüstem Bozer; *age*, s.54

²⁶ Buradaki kalem işi süslemelerin bir benzerini de Eski Malatya da Silahtar Mustafa Paşa Kervan Sarayı'nın güney doğusunda Ulu Camiye giden yol üzerindeki üst örtüsü çökmüş evin tavan süslemelerinde gördüğümüzü belirtmemiz gerekmektedir. Tavan süslemeleri evin penceresinden kısmen görülebilmekteydi. 1996 yılında gördüğümüz bu ev bugün tamamen ortadan kaldırılmış ve yeri meydan haline getirilmiştir.

²⁷ Doğan Kuban; *age*, s.199,200

Üç veya iki yandan dışa açılan revaklar, dolap ve ocak nişleri ile donatılan yaşam alanları olmakla beraber birer dinlenme alanlarıdır. Revaklar Davut Ağa Bağ evinde olduğu gibi bir odada bulunması gereken ocak dolap nişleri gibi unsurları barındıran bir eyvan veya oda mahiyeti kazanmıştır. Yağuplar Bağ evinin ikinci kat revakında dolap nişi bulunurken ocağa yer verilmemiştir. Zemin kattaki revaklar eyvan olarak nitelenirken üst kattakilere köşk tabiri kullanılır. Bu mekanların benzerlerine Kula evlerinde de rastlanmakta ve burada da köşk olarak nitelendirilmektedir.²⁸

Davut Ağa Bağ evinde bulunan taht-ı bek, ahşap bir köşk şeklinde ele alınmış, iki kemerle sofadan ayrılmış ve köşk veya seki şeklinde düzenlenmiş alanın özerkliği vurgulanmaya çalışılmıştır (Resim 34). Alt kısmı depo olarak kullanılan bu bölümün işlevi, hane halkının dinlendiği bir arz makamı olarak ele alınmasıyla farklılık gösterir. Davut Ağa bağ evi, taht-ı bek uygulaması ile Malatya ve diğer bölge yapılarından farklı bir özellik göstermektedir.

Her iki yapı da odalar içerisinde sedir, dolap, ocak, yüklük gibi unsurları barındıran geleneksel Türk ev mimarisinin özelliklerine sahiptirler. Türk ev mimarisinde odaların her biri bir ailenin temel yaşam ihtiyacını karşılayacak imkanları sunacak şekilde düzenlenmiştir.²⁹ Odaların ölçülerinde genişlik 3m civarında olur üst örtüyü oluşturan direklerle binen yük göz önüne alınarak bu ölçü belirlenir. Ancak boylarında belli bir sınırlama bulunmamaktadır. Geniş odalar elde edebilmek için kullanılan kirşlerin üzerine iki taraflı olarak direkler bindirilir. Ahşap direkli camilerdeki uygulamaların benzeri şekilde geniş odalar elde edilir. Bu tip odalara giriş sayısına göre iki veya üç mavna oda denilmektedir. Oda için yörede kullanılan içeri ifadesi ile Safranbolu'da da karşılaşılmaktadır.³⁰

Plan itibarı ile iki oda ve aralarında boşluk olan bu plan türü Orta Doğu'nun eski kültür çevrelerinde karşımıza çıkarken Arap coğrafyasında beyt, İran'da talar olarak adlandırılmış Türk ev mimarisinde ise iç sofalı olarak tanımlanmıştır.³¹ Bu şemanın yaygın bir alanda kullanılması ve bu kadar uzun süre vaz geçilememesini coğrafyanın ve bu coğrafyada yaşayan kültürlerin ihtiyaçlarına hala cevap verebiliyor olmasına bağlayabiliriz.

Tandır örtmeleri ön avluda olduğu gibi dış avluya da alınmaktadır.³² Yağuplar bağ evinde ön avluda Davutlar bağ evinde dış avluda yer alır (Resim 40 41). Davutlar bağ evinin bitişiğinde bulunan Hacı Muhammet Bayazıt'ın evinde de tandır örtmesi dış avluda bulunuyordu. Tandır örtmeleri yaz aylarına göre düzenlenmiş dışa açık mekanlar olması ile Erzurum evlerindeki tandır damı veya tandır evlerinden farklılık gösterir. Bunda iklim şartlarının etkin olması yanında Malatya tandırılarında ekmekler kış aylarındaki ihtiyacı karşılayacak şekilde sonbaharda hazırlanır. Günlük olarak tandırılar kullanılmaz. Bu sebeple de tandırılar dış mekanlarda bulunmaktadır. Erzurum evlerinde tandırılar yapılacak işlere göre sınıflandırılmıştır.³³ Yapılan işlerle kıyaslandığında Malatya'nın iş ocaklarına benzer ebatları ve işlevleri vardır.

3.3. Teknikler

3.3.1. İnşa Teknikleri

Duvarların oluşumunda standartlaştırılmış kerpiç ölçü birimi olarak yukarda da belirttiğimiz gibi anaç ve kuzu tabirleri kullanılır. Duvarlar zeminde 50-60 cm yukarıya kadar taş temel bunun

²⁸ Kula evlerin de de benzer alanlara köşk ifadesi kullanılır. Bkz Rüstem Bozer; *age*, s.29,42

²⁹ Reha Günay, *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981. s.64

³⁰ Reha Günay, *age*, s.s.64

³¹ Doğan Kuban, *age*, s.198

³² Örtme, bir veya iki yanı ile dışa açık üzeri ahşap örtülü iş yapılan alanlar için kullanılır.

³³ Haşim Karpuz, *Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1973, s.47

üzerinde kerpiç duvar yükselir. Köşeler kapı açıklıkları gibi daha zayıf noktaları güçlendirmek için taş sıralar tavan hizasına kadar yükseltilir.

Duvarlardan dış duvar ana taşıyıcı olup iki anaç bir kuzu tabir edilen 1m genişliğinde olup Üst kat duvarlarda iki anaç 0.8 mölçülerinde inşa edilirdi Avlu duvarları bir anaç olarak 0.4m ölçüsündeyken bölme duvarlar dolgu(hımış) 0,2 m ölçülerinde ele alınmıştır.

3.3.2.Süsleme ve Teknikler

Bu yapıların bir diğer önemli unsuru ise olgun bir kompozisyon birliği görülmesi de aşırı boyası diye tanımlanan kalem iş süslemelerin en zengin ve en eski Malatya örneklerini bunlardan Yağuplar Bağ evinde görmekteyiz. Yağuplar Bağ evinde görmüş olduğumuz kalem işi süslemeler Davut Ağa bağ evindeki çıtakari baklava motiflerinin süslemelerindeki düz mavi renlerle benzeşirken, Yaşar Söylemez'in evindeki araları kapatan çıta yüzeyindeki süslemelerle de benzeşir (Resim 42-43). Her iki evde de görülen baklava motiflerinden oluşan mandalalardan Davut Ağa Bağ evindekinin uçlardaki motiflerinin yarım baklavalara şeklinde sonlanmış olması ile Yağuplar bağ evinden ayrıldığı görülür. Burada bir sonsuzluk ilkesinin uygulandığından söz edebiliriz. Yağuplar Bağ evi yoğun süslemeleri yanında düzensiz bir kompozisyon sergiliyor olmasına rağmen motif zenginliği ile dikkat çeker. Bu yönüyle tespit edebildiğimiz belgelenen tek eser olması ile önemlidir. Tavan süslemelerinde çiçek, saz, çarkıfelek baklava kıvrımlı dal motifleri ile bir zenginlik görülmekle beraber mavi, beyaz siyah ve kırmızı renklerin kullanılması ile de bir renk çeşitliliği de dikkati çekmektedir. Bu özellikler dikkate alındığında Davut Ağa bağ evi biraz daha sade kalmaktadır.

Ahşap üzerine boya ile süsleme geleneği Anadolu Türk sanatında Anadolu Selçuklu eseri Afyon Ulu camii (1272)³⁴, Beylikler dönemi Kasaba köyü Mahmut Bey Camii (1366)³⁵ gibi eserlerde görüldüğü gibi Maraş Kezban Hatun Camii (17.yüzyıl sonları Kalem işi süslemeler 1860 yılında Tarık isimli usta tarafından yapılmış)³⁶, Malatya Darende Yenice Orta Mahalle Camii (1908 tavan süslemesi 1954)³⁷ tavan süslemelerinde de kalem işi kullanılmıştır (Resim 44). Ahşap üzerine kalem işlerinin tavan dışında kullanıldığı örneğe Tire Bayraktar Konağında rastlamaktayız.³⁸ Bu örneklerdeki motifler kendi dönemlerinin sanat anlayışına uygun olarak ele alınmışlardır. Kalem işi süslemeler Malatya örneklerinde ahşap üzerinde görülürken Safranbolu³⁹, Avanos⁴⁰, Isparta örneklerinde ise sıva üzerinde uygulanmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak iç sofalı evler grubuna giren yapılarımızdan Yağuplar bağ evi iki katlı olarak ele alınırken Davut Ağa bağ evi tek katlı olarak inşa edilmiştir. Her ikisi de bir ön avluya (hayat) sahip olup avluya açılan revaklara (Köşk) sahiptirler. Odalar geleneksel Türk evi odalarının özelliklerine sahiptirler. Yağuplar bağ evinde odada seki bulunurken Davut Ağa bağ evinde farklı olarak taht-ı bek denilen bölüm Türk ev mimarisinde görülmeyen bir uygulamadır. Her iki evin de iş ocaklarının bulunduğu dış veya arka avlusu bulunmakta ayrıca Yağuplar bağ evinde hayata açılan eyvana karşılık Davut ağa bağ evinde revak eyvan şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca H.

³⁴ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı II*, Kervan Yayınları İstanbul 1984, s.72

³⁵ Oktay Aslanapa, *age*, s. 212

³⁶ Mehmet Özkarcı, *Kahramanmaraş Kültür Envanteri 46 II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s.922,927

³⁷ Fuat Şancı, *Malatya Türk İslam Dönemi Mimari Eserleri III*, Malatya Kitaplığı Yayınları, Malatya 2013, s.173

³⁸ Mükerrrem Kürüm, ‘‘ Tire Evleri’ ’ *Türk Kültüründe Tire*, Hz. Mehmet Şeker, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara1994,143, bkz. Res.16

³⁹ Reha Günay; *age*, s126 (Resim147)

⁴⁰ Mehmet Ali Esmer, *Avanos'un Eski Türk Evleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s.49

Muhammet Bayazıt'ın evinde de avlunun doğusunda içerisinde ocak yüklük bulunan bağımsız bir eyvan bulunmaktaydı (Plan 3).

Süsleme ve mimari öğelerin özelliklerinden hareketle dikdörtgen çerçeveli alt pencereler, mazgal pencereler, kalem işi süsleme ve çıtakari süslemeler erken dönem özellikleri olarak değerlendirilmiş yuvarlak kemerli pencere, oval kapı üstü pencereler ise geç dönem özelliği olarak belirlenmiştir. Davut Ağa bağ evi bir geçiş sürecinde inşa edilen örnek olarak dikkat çekmektedir. Yağuplar bağ evi ve Davut Ağa bağ evleri güllerin süslediği asmaların gölgelediği renkli bir yaşam alanının son tanıkları olmakla beraber bilinçsiz kentleşmenin de son kurbanları olmuşlardır.

Kaynakça

- AKŞİT, Oktay, Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö. 27-M.S. 395), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1985
- ALADAĞ, Sebahattin, *Malatya Eski Çağ Tarihi*, Malatya Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2016.
- ASLANAPA, Oktay; Türk Sanatı II, Kervan Yayınları İstanbul, 1984.
- BOZER, Rüstem, *Kula Evleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlar, Ankara 1988.
- ÇAKAR, Enver, "XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyiliği'nin İdarî Taksimatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, Elâzığ 2003, (351-374).
- DARKOT, Besim, "Malatya", *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, C.VII, İstanbul 1977, (225-232).
- DEMİRCİ, Doğan, *Isparta Evleri*, Sistem Ofset Basım Yayım, Isparta 2010.
- ELDEM, Sedat Hakkı, *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1954.
- ESİN, Emel; " "Muyanlık" Uygur "Buyan" Yapılarından (Vihara) Hakanlı Muyanlığına (Rıbat) ve Selçuklu Han ile Medresesine Gelişme", *Malazgirt Armağanı*, TTK Yayın Evi, Ankara 1993, (76-102).
- ESMER, Mehmet Ali, *Avanos'un Eski Türk Evleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- EVLİYACELEBİ, *Seyahatname*, Çev. Z. Danişman, C.III-IV, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1986.
- GÖĞEBAKAN, Gökür, "Malatya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C27, TDV Yayınları, Ankara 2003, (468-473)
- GÜNAY, Reha, *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- IŞIK, Adnan, *Malatya (Adıyaman (Hısn-ı Mansur), Akçadağ, Arabkir, Besni, Darende, Doğanşehir, Eski Malatya (Battalgazi), Hekimhan, Kahta, Pütürge, Yeşilyurt) (1830-1839)*, Kurtiş Mat., İstanbul, 1998.
- KARPUZ, Haşim, *Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1973.
- KUBAN, Doğan, *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, Arkeoloji ve sanat yayınları, İstanbul, 1982.
- KUBAN, Doğan, *Türk Ahşap Konut Mimarisi 17-19 Yüzyıllar*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2017

- KÜRÜM, Mükerrerem, ‘‘ Tire Evleri’’ *Türk Kültüründe Tire*, Hz. Mehmet Şeker, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994, 139-146
- Malatya Envanteri*, Malatya il Kültür Müdürlüğü yayınları, Malatya 2014.
- OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1986
- ÖZKARCI, Mehmet, *Kahramanmaraş Kültür Envanteri 46 II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankar 2007.
- ÖZMAN, Recep, ‘‘En Eski Çağlardan Müslümanların Fethine Kadar Malatya’’, *III. Uluslararası Kervansaray Buluşması ‘‘Melita’dan Battalgazi’ye Tarih-Arkeoloji-Kültür-Sanat Günleri 17-27 Eylül 2010*, (Editör Mehmet Karagöz-H. Fazıl Ercan), Battalgazi 2010. (109-114)
- SEZGİN, Murat, *İlhanlılar – Eratnahılar- Memlûklar Dönemi Malatya (1295-1401)*, Malatya Kitaplığı, İstanbul 2017.
- ŞANCI, Fuat, *Malatya Türk İslam Dönemi Mimari Eserleri III*, Malatya Kitaplığı Yayınları, Malatya 2013.
- TAŞKIN, Ünal, *Osmanlı İdaresinde Safed (1516-1600)*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi tarih Şubesi Yayınları, Elâzığ 2011.
- TUĞLACI, Pars, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985,
- YAPICI, Süleyman, *Osmanlı vilayet Salnamelerinde Malatya (1869-1908)*, Malatya Kitaplığı, İstanbul 2014.
- YİĞİT, İsmail, ‘‘Memlûklüler’’ *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.29, TDV yayınları İstanbul 2004. (90-97)

Plan ve Resimler

Plan 1) Yağuplar Bağ Evi Zemin Kat

Plan 2) Yağuplar Bağ Evi 1. Kat

Plan 3) Davut Ağa Bağ Evi ve H. Muhammet Bayazıt Evi

Resim 1. Uydu görüntüsü (2009)

Resim 2 Uydu görüntüsü (2012)

Resim 3 Yağuplar Bağ Evi girişi

Resim 4 Davut oğlu çıkmazı ve Davut Ağa Bağ Evi

Resim 5 Yağuplar Bağ Evi'nin inşa kitabesi ve revak süslemesi

Resim 6 Yağuplar Bağ Evi'nin güney cephesi

Resim 7 Yağuplar Bağ Evi'nin eyvanı

Resim 8 Yağuplar Bağ Evi'nin avlu ve zemin katı

Resim 9 Yağuplar Bağ Evi'nin üst kat revakları (Köşk)

Resim 10 Yağuplar Bağ Evi'nin üst kat revaklarının tavan süslemesi

Resim 11 Yağuplar Bağ Evi'nin 1. kat giriş kapısı

Resim 12 Yağuplar Bağ Evi'nin sofası

Resim 13 Yağuplar Bağ Evi'nin sofanın tavan süslemesi

Resim 14 Yağuplar Bağ Evi'nin üst kat batı odanın tavan ve giriş

Resim 15 Yağuplar Bağ Evi'nin üst kat batı odanın batı cephesi

Resim 16 Yağuplar Bağ Evi'nin üst kat batı odanın rafları

Resim 17 Yağuplar Bağ Evi'nin üst kat batı odanın tavan süslemesi

Resim 18 Yağuplar Bağ Evi'nin üst kat doğu odanın tavan süslemesi

Resim 19 Yağuplar Bağ Evi'nin üst kat revak kiriş ve direk süslemeleri

Resim 20 Yağuplar Bağ Evi'nin batıdaki revak kiriş ve direk süslemeleri

Resim 21 Yağuplar Bağ Evi'nin batıdaki revak 2. direk süslemeleri

Resim 22 Yağuplar Bağ Evi'nin batıdaki revak girişinde gülbezek süslemeleri

Resim 23 Yağuplar Bağ Evi'nin batıdaki revak girişinde gülbezek süslemeleri

Resim 24 Yağuplar Bağ Evi'nin batıdaki revak girişinde gülbezek süslemeleri

Resim 25 Yağuplar Bağ Evi'nin batıdaki revak girişinde gülbezek süslemeleri

Resim 26 Yağuplar Bağ Evi'nin batıdaki revak kirişinde gülbezek süslemeleri

Resim 27 Yağuplar Bağ Evi'nin batıdaki revak kirişinde Çiçek süslemeleri

Resim 28 Davut Ağa Bağ evi giriş kapısı

Resim 29 Davut Ağa Bağ evinin Batı cephesi

Resim 30 Davut Ağa Bağ evinin güney cephesi

Resim 31 Davut Ağa evinin revağında batıya bakış (1997)

Resim 32 Davut Ağa evinin revağında batıya bakış (2006)

Resim 33 Davut Ağa evinin giriş kapısı

Resim 34 Davut Ağa evinin sofası ve tahtı bek

Resim 35 Davut Ağa evinin sofasında güneye bakış

Resim 36 Davut Ağa bağ evinin batı odası

Resim 37 Davut Ağa bağ evinin revağında tavan süslemesi mandala

Resim 38 Davut Ağa bağ evinin müstemilatın önündeki revağın tavan süslemesi

Resim 39 Davut Ağa bağ evinin revağında saçak süslemesi

Resim 40 H. Muhammet Bayazıt Evinden örnek bir tandır örtmesi ve tandır

Resim 41 H. Muhammet Bayazıt Evinden örnek bir tandır örtmesi ve işlik

Resim 42 Yaşar Söylemez Evi revak örtüsünde çıtakari baklava motifleri

Resim 43 Yaşar Söylemez Evi revak örtüsünde çıtakari baklava motifleri ve kalem işi süslemeler

Resim 44 Darende /Yenice Orta Mahalle camisinin tavan süslemeleri